KÖZÖSSÉGI TUDOMÁNY A VÉGEKEN: A TOKAJ-HEGYALJA EGYETEM CÍMKEGYŰJTŐ PROJEKTJÉNEK TANULSÁGAI

N. KIS TÍMEA, PHD[1]
tudományos főmunkatárs, tanszékvezető
Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék
https://doi.org/10.33031/ZRFS.2026.4.12

A tanulmány a Tokaj-Hegyalja Egyetem Címkéről címkére! közösségi tudomány-projektjének módszertanát, első két évének tapasztalatait és tudományos eredményeit mutatja be. A kezdeményezés célja a történeti és kortárs tokaj-hegyaljai boroscímkék önkéntesek bevonásával történő összegyűjtése, digitalizálása, metaadatokkal való ellátása és egy szabadon kereshető adatbázisban történő közzététele.
Kulcsszavak: közösségi tudomány, citizen science, Tokaj-Hegyalja, boroscímke, bor
JEL: B15 Historical • Institutional • Evolutionary

1. BEVEZETÉS

A boroscímkék kulturális örökségünk részei, Tokaj-Hegyalja borászati történetének elválaszthatatlan, szerves alkotóelemei, ezért ugyanolyan identitásképző erővel bírhatnak, mint az épített, a tárgyi vagy a természeti örökség – valamint a kiváló borok, amelyeket megjelöltek általuk.

A Tokaj-Hegyalja Egyetem Kulturális Örökség Tudományok Tanszék munkatársai ezt felismerve – együttműködésben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központtal – 2024 novemberében célul tűzték ki, hogy a még fellelhető, de közgyűjteményben jobbára nem megtalálható történeti és kortárs boroscímkéket önkéntesek bevonásával összegyűjtse, leíróadatokkal ellássa és egy szabadon kereshető adatbázisban közzé tegye. E vállalkozás azért is egyedülálló, mert a Tokaj-Hegyalja Egyetem első közösségi tudomány-projektje, és habár nem klasszikus értelemben vett gazdaságfejlesztési projekt, a már ismert és még várható eredményei okán természetes módon tarthat igényt szélesebb körű szakmai érdeklődésre. E ta-

[1] Tokaj-Hegyalja Egyetem, Sztárai Intézet, kis.timea@unithe.hu, ORCID ID:0000-0003-2143-7108

nulmány célja ennek érdekében a *Címkéről címkére! a Tokaj-Hegyalja Egyetemmel* elnevezésű közösségi tudomány-projekt tervezésének és kivitelezésének módszertani áttekintése, illetve az első két év tapasztalatainak összegzése.

2. A KÖZÖSSÉGI TUDOMÁNY

A közösségi tudomány vagy *citizen science* az *open science* részeként olyan tudományos projekteket jelöl, melyek vezetői valamely tudományterület elismert képviselői, tagjai pedig rajtuk kívül olyan önkéntesek, akik nem az akadémikum képviselői. Az önkéntesek jellemzően nem rendelkeznek releváns szakmai végzettséggel vagy tapasztalatokkal, a kutatók vezetésével és felkészítésével azonban mégis képessé válnak olyan részfolyamatok, például adatgyűjtések elvégzésére, amelyek nélkülözhetetlenek a tudományos eredmények közléséhez (Hecker et al., 2018.; Kalydy, 2021[2]; Ivanjko, 2026[3]).

A közösségi tudomány-projekteknek több modellje létezik az önkéntes részvétel jellegét tekintve attól függően, mely tudományterület képviseletében, milyen típusú és mennyi ideig tartó feladatellátást igényelve, milyen módszertan alapján építenek fel rá egy projektet, illetve mennyire hangsúlyosan jelenik meg ezekben a tudományos cél mellett a várható társadalmi hatások összessége. A sok önkéntessel zajló, akár hosszabb ideig tartó természettudományi jellegű, megfigyelésre alapozott adatgyűjtéseknek például a minél impozánsabb adatmennyiség előállítása és feldolgozása a legfontosabb eredményük, míg egy bölcsészet- vagy társadalomtudományi – például régészeti, helytörténeti – projekt során legalább ennyire fontos a lokális identitástudat, a regionális kapcsolódási lehetőségek, ezzel az emberek közötti interakciók mennyiségének és minőségének erősítése is.

Jellegét tekintve a közösségi tudománynak két fő értelmezési síkja különíthető el: Robert Bonney (2009[4]) és munkatársai modelljében a projektvezető tudós szerepe a kiemelten fontos; ő tervezi meg és menedzseli a kutatást, míg az önkéntesek főleg adatokat gyűjtenek. Vele ellentétben Alan Irwin (1995[5]) azt hangsúlyozza, hogy a közösségi tudomány sokkal több, mint egyszerű adatgyűjtés, ugyanis e projektek társadalmi hatását sem szabad figyelmen kívül hagyni. A közösségi tudomány (már csak nevéből eredően is) ugyanis mindig társadalmi környezetbe ágyazott, ezért a helyi közösségek tapasztalatainak, problémáinak és értékeinek is helyt kell kapniuk bennük. E modell szerint az önkéntesek nem csupán egyszerű adatközlők; az ő reflexív, érdemi részvételükkel is számolni kell a tervezés és a kivitelezés során.

Tomislav Ivanjko (2026) álláspontja szerint azonban e két értelmezési sík nem merev határokat jelent. E modellekre érdemes úgy tekinteni, mint egy skála két végpontjára, ahol a projektek jellege határozza meg, mely alapelvek határolják a kutatás fókuszpontjait: a természettudományi megfigyelések esetén például inkább Bonney modellje lehet irányadó (hozzátéve, hogy a társadalmi edukáció, például a klímaváltozás következményeire való figyelemfelhívás e vállalkozásoknak is plusz társadalmi hasznot jelent), míg a társadalomtudományi orientációjú vagy például a

kulturális örökséggel foglalkozó projektek esetén inkább Irwin modellje érvényesül. Ezért is figyelhető meg, hogy az olyan szervezetek, mint a *European Citizen Science Association* (ECSA) is egyre inkább rugalmas definíciókban gondolkodik a közösségi tudomány leírásakor, ahol egy projekt jellegét az adott tudományterület, a tudományos hátteret biztosító intézmény és kutató, a módszertan, a helyi társadalom és az önkéntesek motivációja együttesen határozza meg.

Egy jól megtervezett és kivitelezett közösségi tudomány-projektnek az elsődleges kutatási célon túl tágabb értelemben is jelentős eredményei vannak: nem csupán a kutatók számára elérhető adatok mennyiségi és minőségi mutatói szempontjából, hanem összességében a tudomány társadalmasításában, illetve a projekt ismertségét és elismertségét egyaránt biztosító disszeminációban játszott szerepét illetően is. Egy jól megtervezett és kivitelezett projekt, amelyet sok önkéntes támogat, az adott tudományterület ismertségét is növeli és tanulási, továbbképzési perspektívát jelenthet a fiataloknak és idősebbeknek egyaránt. E projekt esetén az előkészítő tárgyalásoktól az adatgyűjtésen át a projekt első ütemének eredményeit bemutató szabadtéri kiállításig a legtöbb mérföldkő a nyilvánosság bevonásával zajlott, a címkegyűjtés tehát már az első évben alkalmassá vált arra, hogy az egyetemről pozitív képet közvetítsen a borvidék települései és intézményei felé.

Habár az Európa-szerte egyre kedveltebb közösségi kutatások meghatározó része természettudományi orientációjú – hazánkban is számos, évek óta működő botanikai,[6] zoológiai,[7] asztronómiai[8] tárgyú – kutatás ismert, ám hazánkban is örvendetesen gyarapodik a társadalomtudományi[9] és bölcsészettudományi – régészeti,[10] helytörténeti[11] – vonatkozású projektek száma is. Az egyes modelleket a professzionális vezetés kapcsolja össze, az a professzionális vezetés: a szakmai vezető minden esetben gondoskodik az adott munkafolyamat megfelelő ellátásához szükséges felkészítésről, a részcélok és az ütemezés meghatározásáról, az irányításról, valamint a beérkező adatok validálásáról is. (Kalydy, 2021, pp. 87-89) A címkeprojekt esetén a Kulturális Örökség Tudományok Tanszék vezetője, e tanulmány szerzője végezte e feladatok meghatározó részét, míg a projekt kommunikációjában és operatív jellegű feladatainak ellátásában Kassai-Balla Krisztina, a készülő adatbázis tartalmi felépítésében pedig Bordás István játszott döntő szerepet; mindhárman a Tokaj-Hegyalja Egyetem munkatársai.

A közösségi tudomány-projektek legfőbb bázisa a kutatók mellett az önkéntesek köre, akik szeretnék a szabadidejüket értékteremtő tevékenységgel eltölteni; a projektek sikeressége szempontjából meghatározó az ő motiváltságuk mértéke és a betanításuk

minősége. (Kragh, 2016[12]) Ennek érdekében a címkegyűjtés során olyan felkészítést végeztünk, illetve visszajelzéseket építettünk be a kommunikációnkba, amelyek biztosították, hogy a vállalkozás híre ne maradjon csupán szűk körben ismert.

3. A CÍMKEGYŰJTÉS ELSŐDLEGES EREDMÉNYEI

A projektindító workshop 2024 novemberében került megrendezésre a Tokaj-Hegyalja Egyetemen az érintett önkormányzatok, érdeklődők, illetve a sajtó bevonásával; ekkor tártuk a nyilvánosság elé a vállalkozást és annak tervezett mérföldköveit is. A 2025. évi első ütemben négy településre fókuszáló pilot programot indítottunk az Erdőbénye, Hercegkút, Tarcal és Tokaj lakosságánál és intézményeiben megtalálható címkékre koncentrálva. A gyűjtőkör redukálása elsősorban tapasztalatszerzési célokat szolgált, a kiválasztás fő szempontja pedig az volt, hogy olyan településeket szólítsunk meg, ahol aktív közösségi élet folyik, kifejezett lokális identitástudattal. Az e településeken található címkéket a helyi önkéntesek segítségével sikeresen számba vettük és feldolgoztuk, többszáz tétellel gazdagítva a digitális állományunkat.

A Hercegkútról beérkezett címkeállomány legnagyobbrészt az 1961-ben alapított Remény Mezőgazdasági Termelőszövetkezet működési idejéből való. E címkék azért is fontosak, mivel jól illusztrálják a nyolcvanas évek lokális szintű, a történeti hagyományok okán elsősorban német nyelvterületekre irányuló exporttörevéseit. A tarcali vonatkozású gyűjtés is sikeresnek tekinthető, köszönhetően a helyi felajánlásoknak, mint a Gróf Degenfeld Szőlőbirtoknak, akik szintén megosztották felünk a teljes címkeportfóliójukat, másfelől az erdőbényeieknek, akik számos helyi kistermelőtől származó, illetve egyedi tarcali címkét is őriznek. Az erdőbényei gyűjtés kiváló példa arra vonatkozóan, mennyire támogathatja az összegyűjtött állomány a mikrotörténeti mutatásokat, hiszen az ő állományuk a Szepsi Laczkó Máté Emlékház helytörténeti kiállításán installálva, nagy időkeretet felölelve, a századfordulótól napjainkig áll rendelkezésre: ezek digitalizálva és metaadatokkal ellátva immár a településtől függetlenül is kutathatók. Ugyanezen okból tartjuk fontosnak a Tokaji Múzeummal kialakított kiváló partneri viszonyt, ahonnan számos a településhez köthető címke került az adatbázisunkba; a fizikai valójukban beérkező címkéket digitalizálást követően szintén ez az intézmény kapja meg. A pilotban szereplő négy településen túl több magángyűjtő, illetve borászat is felajánlotta a segítségét, akiknél unikális, csupán egy példányban ismert címkéket is találtunk. Habár a négy településre kiemelt figyelmet fordítottunk, számos külföldi vonatkozású, tehát exportcélra készített idegennyelvű címke fotóját is megkaptuk határainkon innen és túli önkénteseinktől; ugyanígy több Tokaj-hegyaljai vonatkozású italos, de nem boroscímke is beérkezett hozzánk. Szintén az első ütemben kezdtük el – és 2026-ban folytattuk – a muzeális intézményeknél megtalálható címkeállományok digitalizálását is.

A magánszemélyek adományaiból, a közgyűjteményekben őrzött és a települési közösségek gyűjtéséből származó címkék az egyetemi repozitóriumban kialakított online, ingyenesen elérhető, egyre bővülő adatbázisba kerülnek a Monguz Információtechnológiai Kft. fejlesztésében, a Qulto rendszerében. A címkéket a lehető legszélesebb adattartalommal rögzítjük, hogy azok a felhasználók igényeinek megfelelően számos módon szűrhetők legyenek; ez a tudományos kutatók igényeit és az érdeklődők kíváncsiságát egyaránt kiszolgálja. Az adatbázist úgy alakítottuk ki, hogy alapinformációkat megadva, szabályozott keretek között az önkéntesek is tölthesse-

nek fel oda meghatározott minőségű felvételeket, melyeket az egységes terminológia, ezzel kereshetőség biztosítása érdekében a kutatók bővítenek ki, illetve validálnak. Az általunk gyűjtött címkék száma jelenleg már több mint hétezer tétel; a projekt során létrehozott elektronikus gyűjtemény országos szinten is egyedülálló.

Szintén 2025-ben egy a címkék történetét és a projekt addigi eredményeit bemutató szabadtéri tárlatot rendeztünk, melyet Sárospatak, Hercegkút és Erdőbénye borfesztiváljain mutattunk be. 2026-ban ugyanennek segítségével Olaszliszkán, Szerencsen, Boldogkőváralján és Tokajban is népszerűsítettük a címkegyűjtést, illetve a közösségi tudományt. A tárlatok segítségével, de azoktól függetlenül is számos eddig ismeretlen magyar, illetve idegen nyelvű boroscímkét ajánlottak fel nekünk. További izgalmas kutatási lehetőséget biztosít Michael Sailer úr tokaj-hegyaljai vonatkozású diaanyagának feldolgozása: a megközelítőleg ezerhatszáz darab általunk digitalizált felvétel között nem csupán a rendszerváltás körüli időszakban gyártott címkéket megörökítő, hanem a borvidék történetére és bormarketingjére vonatkozó egyéb kivételes felvételeket is találtunk.

4. AZ ADATFELDOLGOZÁS ELSŐ ÜTEME: A TÖRTÉNETI KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

A címkék fizikai vagy digitális verziójának begyűjtésén, az adatbázis fejlesztésén, illetve a disszeminációs feladatokon túl e hatalmas adatmennyiség, illetve a projektet megalapozó előzetes kutatások arra is lehetőséget biztosítottak, hogy árnyaljuk a palackozásról és címkézésről ismert eddigi – meglehetősen szórványos – szakirodalmi megállapításokat.
Az első ezek közül önmagában a borospalackok történetére vonatkozik, melyről Ungváry Krisztián 2022-ben megjelent tanulmányán kívül ugyancsak hiányosak voltak az ismereteink. A tokaji borok iránti kereslet a 16. század közepétől jelentősen nőtt, mivel a korábban kiemelkedő dél-magyarországi, különösen a Szerémségből származó borkereskedelem mértéke a török hódítások miatt radikálisan visszaesett. A tokaji borok (különösen az aszú és esszencia) kereskedelme nyugat és észak felé is fontossá vált: nem csupán Bécsbe, hanem a Német-Római Birodalom egészébe, például a Szász Választófejedelemségbe is szállították innen a „folyékony aranyat." Felső-Magyarország fontos kereskedővárosaiba, különösen az érdekvédelmi szövetségbe tömörülő *Pentapolis*ba irányuló borkivitel mellett a lengyel területek (kiemelten Krakkó és a varsói királyi udvar), illetve az Orosz Birodalom felé is jelentős volt a borkereskedelem. Ezek memorabiliáinak, illetve forrásszövegeinek összegyűjtése a címkeprojekt 2027-ben induló harmadik ütemének részét képezi.

A tokaji bor kiváló nemzetközi hírét a kora újkori borhamisítások tették próbára; az első erre vonatkozó adatunk a 16. század közepéről származik. Ezek ellen szervezett keretek között léptek fel: lengyel területeken például már 1540-ben előírták *vignetta*k, azaz valamiféle címkék használatát a borok azonosíthatósága érdekében, ahogy a krakkói vajdaságban 1589-től a pincék vizuális jelölése is kötelező jellegűvé

vált annak érdekében, hogy látható legyen, éppen milyen borokat tárolnak bennük (Komoróczy, 1944, p. 111[13]). Hazánkban az 1723. évi CXVIII. törvénycikk[14] területi lehatárolás nélkül, majd az 1737. október 3-i, a Tokaj-hegyaljai szőlők és borok védelmében kiadott királyi rendelet egyértelmű mérföldkövei a borhamisítások elleni törekvéseknek. (N. Kis & Molnár, 2026, pp. 146-150[15]) A királyi rendeletben a Tokaj-hegyaljai borvidék földrajzi kiterjedését is rögzítették: Zemplén vármegyéből húsz, Abaúj vármegyéből két település került borvidéki besorolásra. Az innen származó mustot vagy bort tartalmazó hordókat az évszámot is feltüntető azonosító pecséttel (pontosabban égetett bélyeggel) kellett megjelölni, ez szintén a címkék előzményének tekinthető.

Boraink eredetvédelmére az 1893. évi XXIII. törvénycikk[16] is kitért, megtiltva, hogy a mazsolával édesített borokat tokaji, hegyaljai vagy szamorodni név alatt hozzák forgalomba. Rendelkeztek arról is, hogy tilos a bort olyan eredetmegjelöléssel forgalomba hozni, ami nem a termőhelynek felel meg. E folyamatok eredményének tekinthető a boroscímkék megjelenése, majd azok formai és tartalmi szabályozása is.

Az eredetvédelmi szabályozások és biztonsági vállalások indikálták az üvegpalackok elterjedését is. Nem tudjuk, mikortól használnak üvegpalackokat Tokaj-Hegyalján (az első ismert példány a 17. századból származik), de az biztos, hogy az említéseik, illetve a tárgyi emlékeik is a 18. század második felétől sokasodnak meg, ahogy az ezeket előállító huták száma is. (Ungváry, 2022, pp. 43-44[17]) Megjelenésüket tekintve voltak körteformájúak, hengeresek és hasábalakúak, úgynevezett pincetokpalackok is. A Tokaj-hegyaljai Bormívelő Egyesület tagjai már 1859. október 22-én, az Abaújszántón tartott őszi közgyűlésükön javaslatot tettek a helyi butáliatípusok egységesítésére kétféle palack, egyben méret: az iccés (0,84 liter) és a meszelyes (0,42 liter) támogatásával.[18] Az egyesület kétezer iccés és tízezer meszelyes tokaji palackot, illetve ötszáz hordóra való üvegdugót készíttetett a zlatnói üveggyárban, valamint tízezer darab „finom parafadugót" hozatott Felbermayer bécsi nagykereskedéséből, melyeket az egyesület központjában, Mádon kialakított ideiglenes raktárhelyiségben helyeztek el, hogy az egyesület tagjai beszerzési áron vásárolhassák meg azokat, ezzel is segítve a kiváló tokaji borok vizuális elkülönítését. A palackok „sorsát" végül a Darányi Kálmán földművelődésügyi miniszter által jegyzett, az 1936. évi V. törvénycikkhez írott végrehajtási rendelet döntötte el végérvényesen: ebben előírták, hogy a fokozottabb védelem alatt álló fehérborokat *rajnai*, a vöröseket pedig *burgundi* típusú palackba kell tölteni. Kivételt képeztek ez alól a Tokaj-hegyaljai szamorodni, máslás, fordítás, aszú és esszencia borok, amelyeket 0,5 literes vagy annál kisebb űrtartalmú, fehér színű *tokaji* típusú palackban lehetett csak forgalomba hozni.[19] A tipikus 0,5 literes tokaji palack nemzetközi szinten is hamar közismertté vált; a *MONIMPEX Állami Egyedáruságok Külkereskedelmi Nemzeti Vállalat* hazánkban és az exporttevékenység okán több külföldi országban is megpróbálta levédetni azt, Olaszországban például nyilvántartásba is vették.[20] Kutatásunk fontos adalékokkal szolgált a boroscímkék történetére vonatkozóan is. Az egyik első vizuális tartalom, mely eredetvédelmi célokat szolgálva megjelent a borospalackok nyakánál, az üvegpecsét volt, melyeken családi monogramok, tulajdonosi címerek vagy egyszerűen a

„Tokaj" felirat egyaránt helyet kaphatott. Ezen tulajdonjegyek mellett a különböző dombornyomott, illetve maratott feliratok szintén ismertek Tokaj-Hegyaljáról a 19. századtól kezdve – utóbbiak vizuális megjelenése már a papíralapú címkéket idézte. A ragasztott papírcímkék a litográfia térhódításával, a 19. század elejétől kezdtek elterjedni.

A címkézés igényét a borhamisítási eljárások elterjedtsége is növelte: a kereskedők és a fogyasztók érthető igénye volt a vásárolt borok kiválóságának egyedi azonosító adatokkal való biztosítása. A címkézés azonban a kellő szigorú törvényi szabályozás nélkül nem jelenthetett megoldást e problémára: a filoxérajárványt követően például egyes kereskedők rossz minőségű külföldi, jobbára olasz borokat hoztak be Tokaj-Hegyaljára és úgy okoskodtak*, „hogy mindegy akármilyen a bor, csak a vignetta* (azaz címe) *legyen hamisítatlan tokaji*" – számolt be erről a *Borászati Lapok* 1901-ben.[21] Habár a századfordulón már rendelkezésre álltak különféle kézieszközök, sőt gépek a címkézés megkönnyítésére, a munkafolyamat jellemzően még kézimunkával történt. A megtöltött palackok áttörlése és a dugó lefejezése, tehát a kiálló dugórész levágása után ragasztották a címkét a palackra, ezt követően borították a nyakra a sztaniolkupakot. Kisebb tételek esetén egyesével ragasztózták be a címkék hátoldalát, de rendszeresen használt eszköz volt az úgynevezett címkézési deszka is. Ez körülbelül 40x60 cm-es keményfából készült, egyik oldalán simára gyalult deszka volt; ezt a felületet kenték be ragasztóval, majd szorosan egymás mellé ráillesztették és elsimították a címkéket. Ezt követően a címkéket sorra leszedték és óvatosan a palackra nyomták – egy ügyes munkás napi 3-4000 palackot tudott így címkével ellátni.[22]

A századfordulón létezett már címkéző készülék is, mely egy állványra illesztett hengerből állt, ami alulról a ragasztóba érve állandó és egyenletes ragasztómennyiséget tudott felvenni. Ennél bonyolultabb szerkezet volt a hamburgi S.Lion-Levy-féle, Magyarországon is forgalmazott *Fixator* nevű címkézőgép.[23] Habár a borospalackra kerülő címkék tartalma már a 19. században is viták tárgyát képezte, annak törvényi szabályozására csupán a 20. század elején került sor. A palackok űrtartalmával kapcsolatban két kereskedelemügyi miniszteri rendelet is kitért a címkék kötelező tartalmi elemeire. 1908-ban Kossuth Ferenc rendelte el az űrmértéknek, illetve a megjelölés helyességéért felelős árusító nevének és lakhelyének feltüntetését a palackokon.[24] Beöthy László ezt hatályon kívül helyezve 1911-ben új rendeletet alkotott, mely szerint 1913-tól az árusító helyett a palackozó nevét és lakóhelyét kellett feltüntetni, a védjegyeken és címkéken szereplő adatoknak pedig teljes mértékben egyeznie kellett a palack beltartalmával. A feliratok típusára vonatkozóan annyit rögzítettek, hogy az megvalósítható akár az üveg anyagából kidomborodó, bemélyített (köszörült vagy maratott) betűkkel, akár az üvegpalackra helyezett címkével.[25] Ez a magyarázata, hogy az adatgyűjtés során nem csupán papírcímkéket, hanem tokaj-hegyaljai maratott vagy kézzel írott borospalack-feliratokat, illetve üvegbélyegeket is számba veszünk.

Az 1924. évi IX. törvénycikk végrehajtási rendeletében[26] azt is előírták, hogy az aszúborok címkéjén a származási helyet egyenlő méretben kell feltüntetni a címkén az „aszú" felirattal. Szintén érintette a címketartalmat, hogy Tokaj-hegyaljai, tokaji elnevezéssel csupán olyan bort szabadott forgalomba hozni, amelyek a borvidék terü-

letén belül fekvő hegyi szőlőkben termettek; a sík fekvésűek (kertiek) és a homokos talajú szőlőkben csupán a termőhelyet lehetett feltüntetni.

A papíralapú címkékre vonatkozóan végül az 1936. évi V. törvénycikk végrehajtási rendelete[27] vált irányadóvá. Ebben külön paragrafusban rögzítették, hogy a kiemelten védendő Tokaj-hegyaljai szamorodni, máslás, fordítás, aszú és esszencia esetén a bor minőségi megjelölésén, illetve a termelő nevén és telephelyén túl azt is fel kell tüntetni, hol palackozták a bort.

A begyűjtött közel hétezer címke a vizualitást tekintve is számos új információt tartalmaz. A címkék formája a szokásos téglalap formán túl lehet ovális, ritkábban kör- vagy pajzs-, esetleg a borászat könnyebb azonosíthatóságát lehetővé tevő egyedi forma. Az anyagválasztást illetően a túl vékony, illetve vastag papírost a századforduló címkézési eljárásai okán nem tartották megfelelőnek, a lakkírozott, tehát fényes felületű címkék használatát viszont praktikusnak vélték, mivel azok kevésbé piszkolódtak. A felhasznált papír minőségét gazdasági szempontok is befolyásolták, ezért az ötvenes-hatvanas évek boroscímkéinek papíranyaga sok esetben silányabb, mint a századfordulón használtaké. Napjaink öntapadó etikett címkéit jellemzően palackozóautomaták ragasztják a palackok felületére, ezért a felületkezelés inkább már csupán esztétikai kérdés. A nyomdászattechnikai eljárások fejlődésének köszönhetően a különböző fémes benyomást keltő feliratok és ornamensek is gyakran szerepelnek a címkéken; ezek száma a Tokaj-hegyaljaiak esetén a rendszerváltást követő időszaktól sokasodott meg, de már a hetvenes évekből ismerünk ilyeneket.

A címkék ragasztóanyagai szintén sokat változtak, emiatt sokkal egyszerűbb egy palackra illesztett századeleji címkét a felületről leválasztani, mint egy kortársét. A régi címkék palackra helyezése esetén ugyanis nem a jelenleg használt szintetikus (például gumibázisú vagy akril), hanem természetes alapú, vízoldható ragasztóanyagokat használtak, mint a dextrin, a gesztenyelisztragasztó, az enyv vagy a tojásfehérje.

A címkéken szereplő kötelező tartalmi elemek gyarapodása okán a 20. század középső harmadától egyre elterjedtebbé váltak a *hascímké*k mellett a *hátcímké*k, melyek tervezése során kevésbé a vizualitás, mint a praktikum volt a döntő szempont, illetve a *nyakcímké*k vagy korabeli szóhasználattal *pillangócímké*k, melyek a minőségi borok elsődleges ismertetőjegyévé váltak az állami gazdaságok időszakában; a jelenlegi gépesített címkézési eljárás miatt ez utóbbi már elavultnak számít. Napjainkban a 26/2021. (VII. 29.) számú agrárminiszteri rendelet[28] szabályozza a boroscímkék kötelező (például a forgalomba helyezési azonosítószám) és a választható (mint a palackozóüzem kódszáma) tartalmi elemeit. A címkék összegyűjtése és kereshető adatbázisban történő elhelyezése azért is fontos, mert a kortárs boroscímkéken feltüntetett adatok meghatározó részét a történeti címkék vonatkozásában is képesek leszünk bemutatni általuk.

A nem kötelező tartalmi elemek közül a címkék számos olyan vizuális információt tartalmaznak, amelyek nem csupán egy bortermelő, hanem összességében egy kor-

szak ízlésvilágát tükrözik vissza. A 20. század első negyedének hegyaljai címkéin sok esetben találkozhatunk szőlőmotívumokkal, címerekkel, épület- és tájábrázolásokkal, ezek száma azonban már a két világháború között markánsan csökkent.

Az első hazai „*palack-adjusztálási és címkeversenyt*" az *Országos Mezőgazdasági Kiállítás* kísérőrendezvényeként 1935. március 21–26. között szervezte a *Magyar Külkereskedelmi Hivatal* Budapesten; legfontosabb célja a szakmai-társadalmi edukáció igénye volt.[29] A szervezők az első benyomás fontosságát hangsúlyozták, a közízlés illusztrálására pedig nem csupán szakmai zsűrit kértek fel a közreműködésre, hanem a látogatók is leadhatták a szavazatukat a nekik tetsző címkékre. A rendezvényről készült beszámolók azt hangsúlyozták, hogy a kiállított címkéket a nemes szolidság jellemezte, ám kevés cég jelentkezett újszerű, modern címkékkel, a kiállított vignettákon pedig magyaros motívumok már nem, szőlőfürt vagy -levél pedig csak kevés fordult elő. A kiállítás zárásakor arany díszoklevéllel tüntették ki többek között a sátoraljaújhelyi *Tokajhegyaljai Bortermelők Pinceszövetkezetét*, ezüst oklevelet érdemelt a *Dessewffy-uradalom tokaji pincészete*, illetve a *Dessewffy-Görgey-Szirmay családok egyesült pincegazdasága* címkéit.[30] A szervezők a következő évre egy nagyszabású, a régi magyar és külföldi boroscímke-kiállítást, illetve az iparművészek számára egy boroscímketervező pályázatot is terveztek, ám ezek tényleges megvalósulásáról nincsenek információink. A címkék vizuális tartalmi elemeivel kapcsolatban végül a Darányi Kálmán földművelésügyi miniszter által jegyzett 1936. évi 70.000 számú végrehajtási rendeletben[31] meghatározottak váltak irányadóvá. Ebben meghatározták, hogy tilos a címkéken olyan rajzok vagy szövegek alkalmazása, melyek alkalmasak lehetnek a fogyasztók megtévesztésére, mint a fiktív vagy valós koronák, jelvények vagy címerek, amennyiben azok használatára a pincészet nem jogosult, továbbá a szőlővidékek, szőlőhegyek, kastélyok ábrázolása is, amelyekkel a bor nem hozható tényleges kapcsolatba.

A címkék vizuális tartalmainak egyszerűsödése az állami gazdaságok időszakában is jellemző maradt. Szent-Miklóssy Ferenc kertészmérnök, a kertészettudományok doktora a *Borgazdaság* című szaklapban 1972-ben összefoglalta a címketervezés akkori irányelveit.[32] Hangsúlyozta: az önkiszolgáló üzletetek megjelenésével minden eddiginél fontosabbá vált, hogy a borok a címkéik segítségével önállóan is el tudják adni magukat. A szerző szót emelt a rossz, elrajzolt, túltervezett, giccses, olvashatatlan és a belső tartalomra egyáltalán nem utaló címkék ellen, a legfontosabb alapelvnek pedig a szín, a betűtípus, a rajz, az ábra és az azokból építkező összhatást tekintette. Dicsérte a mádi palackozóüzem új boroscímkéit a Rákóczi család (valójában a borkombinát) címerének hangsúlyos feltüntetése miatt, mivel az régóta fennálló hagyományt testesít meg, viszont zavarónak tartotta, hogy egy már közismert, régi pergamenlapot utánzó címke közepére illesztették, mivel azt a motívumot már megszokták az emberek. A furmint és hárslevelű borok címkéinek háziszőttesre emlékeztető új díszítését sem tartotta szerencsésnek, mert ugyanaz a motívum található a Tokaji furmint és a Tolcsvai szentvéri hárslevelű bor címkéjén is, emiatt a boltokban nehéz őket megkülönböztetni és beolvadnak a kevésbé rangos borok közé.

Az *Állami Gazdaságok Országos Borversenyé*n viszont a hatvanas évektől kezdve rendszeresen tartottak címkeversenyeket is, melyeken a *Tokajhegyaljai Állami Gazdaság* többször is sikerrel szerepelt: 1969-ben például a négyputtonyos *muskotály aszúja* arany-, 1977-ben pedig a *Vinum Tokajense Passum* címkéje ezüstérmet nyert.[33] A rendszerváltást követően inkább a lokális címke(tervező) versenyek váltak jellemzővé, napjainkra pedig sajnos már szinte egyáltalán nem jellemzők az ilyen jellegű megmérettetések. Ma egyre inkább brandként, a borászatokat képviselő kiemelt arculati elemként tekintenek a címkékre és vagy az állandó kiemelkedő minőséget hangsúlyozzák a hosszú ideje alkalmazott, letisztult vizuális tartalmú címkecsaládok használatával, vagy az eredetiséget és egyediséget hangsúlyozzák a hagyományostól eltérő megjelenéssel.

A címkeadatbázis építésekor a történeti bormarketing is hangsúlyos kutatási irányként fogalmazódott meg, ugyanis a tokaji mint mint termék, sőt a kora újkortól kezdve az egyik legismertebb és folytonosan jelen lévő magyar brand vizsgálata elengedhetetlen a borvidék múltjának megértéséhez, ráadásul ennek tipikus vizuális tartalmain – például a plakátokon, újsághirdetések grafikáin vagy a számolócédulákon rendre feltűnnek az általunk vizsgált boroscímkék is. A turisztikai jellegű plakátok közül kiemelkedik a Gönczi-Gebhardt Tibor által 1927-ben tervezett *Tokajhegyalja (Tokaj, Sárospatak, Sátoraljaújhely)*[34] című, mely a borvidék e három kiemelt településére vonatkozó impressziókat közvetített a Magyar Királyi Államvasutak megbízásából. Ezen még csupán egy szüreti jelenet utal a kiváló borokra, ám a későbbi plakátokon és vizuális látványelemekkel kiegészített újsághirdetésekben már döntően az utóbbiakra utaló képek láthatók. Ilyen volt a tolcsvai Fuchs László négynyelvű plakátja, mely büszkén hirdette, hogy a tokaji a borok királya.[35] A maga nemében legkifejezőbb plakát Zala Tibor alkotása 1956-ból, melyen a borospalackot tartó pincér alakjában önmagában a *Tokaj* nevet tette meg a művész a borvidék legfontosabb identitásképzőjévé.[36]

A 20. század második felének tokaji palackokat tartalmazó plakátjai és képet is tartalmazó hirdetései a mennyiségi borexport elvárásait tükrözik; ezeket évtizedeken át elsősorban a *MONIMPEX Külkereskedelmi Vállalat* juttatta el a külföldi szaklapokba.[37] E hirdetések azért is fontosak, mert jól illusztrálják, milyen üzenetet szerettek volna egy adott korszakban közvetíteni a borvidékről. Habár a címkeadatbázisunk az erre vonatkozó adatokban még bővítésre szorul, segítségével idővel arra is választ kaphatunk, mennyiben tükrözték vissza ezek a hirdetések, illetve az ábrázolt címkék a belföldi, illetve külföldi kereskedelmi-fogyasztói változásokat.
Az államosítást követően központi irányítás alá került a borexport is, melyért az 1948 és 1999 között működő *MONIMPEX* kezdetben kizárólagosan volt felelős, majd a *KONSUMEX Külkereskedelmi Vállalat* és a *HUNGAROCOOP Magyar Szövetkezeti Külkereskedelmi Vállalat* is engedélyt kapott a szocialista országokba történő áruházi és választékcsere-bővítő export- és importtevékenységre, a *GENERÁLIMPEX* pedig a tengerentúlira.[38] A rendszerváltás előtti borkivitel legfontosabb partnere a Szovjetunió volt, itt a szerződésben vállalt mennyiséget gond és minőségi aggályok nélkül átvették. A mennyiségi növekedést előtérbe helyező exportkívánalom szomo-

rú példája a MONIMPEX és a Racke cég 1967-ben kötött megállapodása, melynek jóvoltából az egri bikavért, illetve a tokaji száraz és édes szamorodnit a német cég kizárólagos palackozásában juttatták el a Német Szövetségi Köztársaság fogyasztóihoz. A hordókban, majd tartálykocsikban kiszállított bort csavarzáras palackokba töltötték és saját címkékkel látták el; a címkegyűjtés során ezeket is meg kell találnunk. E borok színére és ízére rendkívül sok panasz érkezett: a korabeli sajtóhírek a bor házasításáról, édesítéséről, minőségrontásáról számoltak be, ennek ellenére csupán 1988-ban tudták felmondani e szerződést.[39] E címkék közül is érkezett a gyűjteményünkbe néhány tétel, ám a teljes portfólió feltárásához célzott külföldi önkéntesek bevonására lesz szükség.

A kutatás érdekes színfoltja azon tokaj-hegyaljai címkék kutatása, amelyek nem a borhoz kapcsolódnak. A sárospataki *Tokajhegyaljai Szőllősgazdák Gyümölcsszeszfőző Szövetkezete Likőr és Rumgyár* a nevében szereplőkön kívül narancslikőrt és vegyes gyümölcs ízű szörpöt is készített, ahogy a címkéjén olvashatjuk: „*ártalmatlan kátrányfestékkel színezve*." A *Tokajhegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát* a borpárlat, a grappa vagy a szőlőlé mellett palackozott diólikőrt és Calvadost is forgalomba hozott. Ma már kevésbé ismert, de még borcsokoládét is készítettek a rendszerváltás előtt: a Szerencsi Csokoládégyár 1954-től hozta forgalomba a tokaji borral töltött csokoládés bonbonját, 1966-ban pedig a *Tokaji Kulacs Bonbon*t.[40]

A borok melletti legismertebb alkoholtartalmú tokaji ital kétséget kizáróan a borpárlat volt. A sátoraljaúhelyi konyakgyárat 1894. január 16-án alapították Sátoraljaújhelyen,[41] ekkor már működött a hamarosan kétes hírűvé váló első *Tokaj-hegyaljai Cognacgyár* Tokajban az állomáshoz vezető Vasút utca sarkán Fürst Bálint, majd a bécsi származású kereskedő, Heinrich Abeles alapításában.[42] Ezt követően az 1911-es alapítású budapesti *Hazai Likőr-, Rum és Szeszárugyár*, a *Zwack József és Társa Likőr-, Rum-, és Eczetessentia Gyár*, illetve az 1921-ben Budapesten újra megalakult az *Első Tokaji Konyakgyár* (1921–1929) is készített tokaji brandyt, de államközi egyezményi tiltás értelmében ezek már nem cognac, hanem borpárlat néven kerültek forgalomba. A *Tokajhegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát* a félédes tokaji pezsgővel egy időpontban, 1983-tól vezette be kínálatába a Tokaji Borpárlatot. Utóbbit a bodrogolaszi üzemben kisebb mennyiségben ugyan már korábban is készítettek, de kereskedelmi árusítás nélkül.[43] E borpárlatok kései örökösei több Tokaj-hegyaljai pincészetben ma is megtalálhatók.

5. KONKLÚZIÓ

Közösségi tudomány nincs önkéntesek nélkül – a címkegyűjtő projektre is igaz, hogy ezeket az eredményeket valódi összefogással, önkénteseink és adatközlőink segítségével sikerült elérnünk. A címkegyűjtést valójában nem mi indítottuk el, hanem azok a magánszemélyek, akik egy-egy régi címke megvásárlásával vagy akár többszáz összegyűjtésével megalapozták a mi digitális gyűjteményünket is. Ráadásul e projektre hatványozottan igaz a közösségi tudomány-projektek – legalábbis az Irwini modellt alapul véve – elvárt célja, a társadalmi edukáció is. Egy kezdetben adatgyűjtő önkén-

tes kellő ismeretekkel felvértezve később akár az azonosításban, a címkékhez kapcsolódó helyi történetek feltérképezésében, akár a további kutatási irányok megfogalmazásában is részt vehet. Nagyon hálásak vagyunk e gyűjtőknek, a teljesség igénye nélkül Bacsó Andrásnak, Bihari Zoltánnak, Hegedűs Zoltánnak, Kádas Dánielnek, Klubertné Sütő Juditnak, Müller Istvánnak és a néhai Pongrácz Lászlónak. Többen közülük a címkék azonosításában is rendszeres segítségünkre vannak, nélkülözhetetlen információkkal gazdagítva bennünket például a borkombinátos időszak bor- és címkeállományáról. Mint a kulturális örökségünkkel foglalkozó tanszék, szintén kiemelt edukációs célként fogalmaztuk meg, hogy a gyűjtésnek köszönhetően a címkékre fontos kortörténeti dokumentumként, sőt műtárgyként tekintsenek az önkéntesek és az általuk megszólított helyi lakosság; a társadalmi edukáció e szintje pedig már a címkeprojekt kereteit is meghaladja. Ha egy boroscímke érték, akkor más, eddig csak szemétnek, kacatnak titulált régi dokumentum vagy használati tárgy is érdemes lehet a figyelemre és a muzeális intézményekben történő megőrzésre – pontosan ezért fogadtuk el a címkék mellett a régi boros csomagolóanyagok, egyéb aprónyomtatványok felajánlását is, amelyeket dokumentálást követően szintén a Világörökségi Bormúzeumnak adományozunk.

Tudjuk, hogy az egyes muzeális intézmények és önkormányzatok is értékelik a Tokajhegyaljai címkéket: a Világörökségi Bormúzeumban például már jelenleg is jelentős számú címkeállomány található, Erdőbényén több mint száz címkét magába foglaló tárlókat találtunk a helytörténeti kiállításon, Hercegkúton pedig már az első egyeztetés alkalmával rengeteg helyi címkével fogadtak bennünket. Ami biztos: segítőink egyértelműen értékteremtő feladatokat végeztek, a segítségük pedig nélkülözhetetlennek bizonyult. A 2025-ben csatlakozó négy település: Erdőbénye, Hercegkút, Tarcal és Tokaj példája azt is megmutatta, milyen sokszínű címkeállománnyal és az adott településekhez mennyire kötődő, a lokális emlékezetből is építkező munkafolyamatokra kell számítani annak, aki hasonló vállalkozásban gondolkodik. Utóbbi – mely a helyiek mozgósíthatóságának is kiváló generátora volt – azonban nem csak lehetőséget, hanem felelősséget is jelent, amelynek felismerése a rendszeres kutatói visszajelzéseken túl a szabadtéri tárlat lokális fókuszpontjainak hangsúlyozásában is tükröződik.

A címkék összegyűjtése és feldolgozása során számos mikrotörténeti vonatkozású adatot sikerült az egyes címkékhez rendelni. Ezek kiválóan illusztrálják, mennyire információgazdagok a címkék, ha egy-egy hegyaljai település vagy család történetét kutatjuk; erre a Tokaj-Hegyalja Egyetem jogelőd intézménye egyik munkatársának címkegyűjtése is jó példa. Ecsedy Lajos 1927 és 1959 között a sárospataki tanítóképző országos elismertségű rajztanára volt. Gazdag hagyatékának egy részét egyetemünk intézménytörténeti gyűjteményében őrizzük. Az általa összeállított, a növendékek számára mintakönyvként funkcionáló kötetek egyikében egy a kókai Kun Dániel sárospataki pincészetéből származó aszúcímkét is elhelyezett, mellyel eddig csupán ebben a hagyatékban találkoztunk. A díjazott (polgári foglalkozását tekintve gépészmérnök) valóban büszke lehetett az 1896. évi *Ezredéves Országos Kiállítás* millenniumi nagy érmére, amelyet kitűnően kezelt boraiért kapott és amelynek rajza az általunk megtalált címkén is látható.[44]

A gyűjtés során a legnagyobb derültséget a Klubertné Sütő Judit gyűjteményéből származó tokaj-hegyaljai szőlővodka címkéje okozta – ez az apró tárgy szintén számos új információval gazdagította tudásunkat. A *Tokajhegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát* tolcsvai palackozóüzemét 1974. április 30-án nyitották meg.[45] Rendkívül korszerűnek számított, például az országban ott valósult meg először a használt palackok ultrahang segítségével történő mosása. Jól jelzi a gyártási kapacitás volumenét, hogy 1981-ben már 23,5 millió palackozást végeztek el az ott dolgozók. Az üzemben nem csupán a hegyaljai borokat palackozták, hanem azok „melléktermékének" számító egyéb alkoholmentes és alkoholos italokat, többek között neutrálisabb ízvilágú, vékonyabb borpárlatból készült szőlővodkát is.

A közösségi kutatás lendülete a következő években sem hagyhat alább. A címkegyűjtés következő ütemében szeretnénk a gyűjtési folyamatot Tokaj-Hegyalja mind a huszonhét településére kiterjeszteni, hogy 2030-ra minden elérhető adat a rendelkezésünk álljon, ennek érdekében további pilot projekteket valósítunk meg. Az eddigi gyűjtési folyamatok során bel- és külföldről is számos idegennyelvű címkét kaptunk például Németországból vagy Grúziából; ezek segítségével értettük meg, hogy a külföldi provenienciájú címkék összegyűjtése sem várathat magára. További célunk ezért a tokaji mint exporttermék címkealapú történetének a kutatása is.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni: nem csupán a ma kutatóinak és érdeklődőinek állítunk össze egy jól használható, rendszerezett információtömeget, hiszen azt terv szerint száz év múlva is használni fogják. A kortárs címkék archiválása pontosan ezért fontos: jelenleg könnyebben találhatunk meg nyolcvan évvel ezelőtti boroscímkéket, mint a húsz évvel ezelőttieket, ha tehát nem vagyunk elég körültekintők, pótolhatatlan adatok vesznek el a jelenleg használatos címkékről.

Végül a projekt egyik legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy regionális módszertani bázist tudtunk kialakítani és a közösségi tudománnyal kapcsolatos nemzetközi tudásmegosztási hálózatba is bekapcsolódtunk. Ezt támogatja az egyetemünkön 2023 óta hirdetett *Bevezetés a közösségi tudomány kutatásmódszertanba* című szabadon választható kurzusunk, valamint a 2025-ben nyilvántartásba vett *Közösségi tudomány szakirányú továbbképzési szak*unk, melyet számos hazai partnerintézményünk képviselőjének támogatásával indítunk el a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központtal együttműködésben, mindkét esetben az országban egyedülálló módon.

JEGYZETEK:

[1] Citizen Science, Innovation in Open Science, Society and Policy. (2018). Hecker, S., Haklay, M., Bowser, A., Makuch, Z., Vogel, J., Bonn, A. (Eds), London. UCL Press. https://doi.org/10.14324/111.9781787352339

[2] Gaálné Kalydy, D. (2021). A közösségi tudomány. Open Science: Nyílt tudomány magyar szemmel. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei 45, MTA Könyvtár és Információs Központ, 85-125. https://doi.org/10.36820/MTAKIK.KOZL.2021.OpenS.5

[3] Ivanjko, T. (2026). Citizen Science in the 21th century, in Kalydy, D. ed., Citizen Science in Central and Eastern Europe. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ közleményei 54, 11-32.

[4] Bonney, R. et al. (2009). Public Participation in Scientific Research: Defining the Field and Assessing Its Potential for Informal Science Education. A CAISE Inquiry Group Report. Washington, DC. Center for Advancement of Informal Science Education.

[5] Irwin, A. (1995). Citizen Science: A Study of People, Expertise and Sustainable Development. London. Routledge.

[6] Ilyen a MÉTA program, https://novenyzetiterkep.hu/ (megtekintés: 2026. 09. 09.), vagy a MATE borostyán élőhely-kutatása, https://entzkonyvtar.wordpress.com/borostyan-elohely-kutatas-projekt/ (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[7] Ilyen a Vadonleső program, https://vadonlesoprogram.hu/ (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[8] Ilyen a Magyar Csillagászati Egyesület és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szervezésében megvalósított Csillagkeresők program, https://fszek.hu/page/csillagkeresesi-utmutato (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[9] Ilyen az ELTE Társadalomtudományi Kutatócsoport által indított projekt a felsőlégúti megbetegedések terjedésének dokumentálására, https://tk.elte.hu/magyar-kutatok-egyedulallo-kozossegi-projektet-inditottak (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[10] Ilyen a számos közösségi régészeti projekt vagy az Eger, Nagy-Eged-hegyi Szent Kereszt kápolna komplex kutatása, https://remetekapolna.hu/ (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[11] Ilyen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Ráday Mihály Emlékprojektje, https://fszek.hu/News/0601raday (megtekintés: 2026. 09. 09.)

[12] Kragh, G. (2016). The motivation of volunteers in citizen science, Environmental Scientist 25(2), 32–35.

[13] Komoróczy, G. (1944). Borkivitelünk észak felé: fejezet a magyar kereskedelem történetéből. Kassa. Kazinczy Társaság.

[14] 1723. évi CXVIII. Törvénycikk a kiváló borok meghamisításának meggátlásáról, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300118.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D24 (megtekintés: 2026.09.09.)

[15] N. Kis T. - Molnár P. (2026): A tokaji borok eredetvédelme. A szokásjogtól a törvények erejéig. In Ember, S. (Ed.), Az aszú. (pp. 140-157). Budapest, Pauker.

[16] 1893. évi XXIII. törvénycikk a mesterséges borok készitésének és azok forgalomba hozatalának tilalmazásáról, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89300023.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D33 (elérés: 2026. 09. 07.)

[17] Ungváry K. (2022): Egy kutatás kérdőjelei – mikori a legidősebb tokaji aszú címke? Zempléni Múzsa XXII(1), 43-52.

[18] sn. (1859). A hegyaljai bormivelő egyesület őszi közgyülésének jegyzőkönyi kivonata. Gazdasági Lapok 11(50), 801. (1859. december 15.) és sn. (1859). A hegyaljai bormivelő egyesület őszi közgyülésének jegyzőkönyi kivonata. Gazdasági Lapok 11(51), 816-17. (1859. december 22.) Hivatkozás nélkül idézi: Ungváry, 2022, p. 45.

[19] A magyar királyi földmivelésügyi miniszter 1936. évi 70.000 számú rendelete a bor előállításának, kezelésének és forgalmazásának szabályozásáról, és a borhamisítás tilalmazásáról szóló 1936:V.

törvénycikk végrehajtásáról. In Magyarországi Rendeletek Tára 1936. (1939). LXX. évfolyam. Budapest, 1036.

[20] sn. (1978). A MONIMPEX védjegy-gyakorlata és a vásárlási döntések, Előadás a védjegy-konferencián, Világgazdaság X(213), 3. (1978. november 1.)

[21] sn. (1901). Amit a filloxera hagyott, Borászati Lapok 33(3), 80. (1901. január 20.)

[22] Vinner, K. (1896). Borkezelés. Útmutatás a milleniumi kiállításra beküldendő borok kezelése, palaczkozása stb. tárgyában IV, Borászati Lapok 28(5), 80. (1896. január 26.); sn. (1904). A boros palaczkok czimkézése és csomagolása, Borászati Lapok 36(40), 768-769. (1904. október 2.)

[23] sn. (1904). A boros palaczkok czimkézése és csomagolása, Borászati Lapok 36(40), 769. (1904. október 2.)

[24] 1908. évi XLVII. törvénycikk a borhamisitásnak és hamisitott bor forgalomba hozatalának tilalmazásáról, 1908, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90800047.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D36 (megtekintés: 2026.09.07.)

[25] sn. (1914). A zárt palaczkok ürtartalmának megjelölése, Borászati Lapok 46(41.), 60. (1914. október 11.)

[26] A magyar királyi földmívelésügyi miniszter 1929. évi 2000/II. számú rendelete a bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabályozásáról. In Magyarországi rendeletek Tára 199. (1930). LXIII. évfolyam, Budapest, 355, 364-365, 375.

[27] A magyar királyi földmivelésügyi miniszter 1936. évi 70.000 számú rendelete a bor előállításának, kezelésének és forgalmazásának szabályozásáról, és a borhamisítás tilalmazásáról szóló 1936:V. törvénycikk végrehajtásáról. In Magyarországi Rendeletek Tára. (1936). LXX. évfolyam. Budapest, 1037.

[28] 26/2021. (VII. 29.) számú agrárminiszteri (AM) rendelet a szőlő- és bortermelés részletes szabályairól, https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100026.am (megtekintés: 2026. 09. 07.)

[29] sn. (1935) Palack-adjusztálási és cimkeverseny a Mezőgazdasági kiállításon, Borászati Lapok 67(9), 66. (1935. február 23.); sn. (1935). A borospalack-adjusztálási és cimkeverseny tanulságai, Borászati Lapok 67(14.), 108. (1935. március 30.)

[30] sn. (1935) A borospalack-adjusztálási és cimkeverseny eredménye, Köztelek 45(27-28), 270.

[31] A magyar királyi földmivelésügyi miniszter 1936. évi 70.000 számú rendelete a bor előállításának, kezelésének és forgalmazásának szabályozásáról, és a borhamisítás tilalmazásáról szóló 1936:V. törvénycikk végrehajtásáról. In Magyarországi Rendeletek Tára. (1936). LXX. évfolyam. Budapest, 1037.

[32] Szent-Miklóssy, F. (1972). A bor értékesítése és a reklám, Borgazdaság 20(3), 112-119.

[33] sn. (1977). Bor- és címkekiállítás Sopron, Kertészet és Szőlészet 26(40), 7. (1977. október 6.)

[34] Gönczi-Gebhardt Tibor – Klösz György: Tokajhegyalja, 1927. Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár, PKG.1927/192.

[35] Fuchs László – A tokaji a borok királya, a 20. század első harmada, magángyűjtemény.

[36] Zala Tibor: Tokaji, 1956. Magyar Nemzeti Galéria, GRO_XY2020.6.

[37] Pl. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, VF_32_210.; VF_30_031.

[38] Egressy, G. (1988). A tokaji bor lehetőségei a tőkés piacokon, Állami Gazdaság 21(11), 10-11. (1988. november 1.)

[39] Gádor, I. (1990). Az ég szerelmére, ne robbantsanak! Botrány Tokaj-Hegyalján, Magyar Hírlap 23(122), 4. (1990. május 26.)

[40] Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum KD_1989_829_178.; KD_1996_149_1.

[41] sn. (1894). Vidéki levelezések, Sátoraljaújhely, Szőlészeti és Borászati Lap 15(4), 61. (1894.február 1.)

[42] sn. (1899). A tokaji szenzáció, Borászati Lapok 31(6), 105-106. (1899.február 5.)

[43] sn. (1983). Tokaji pezsgő aszúval, Észak-Magyarország 39(303), 11. (1983. december 24.)

[44] sn. (1896). A kiállítás kitüntetései, Borászati Lapok 28(46), 1. (1896. november 15.)

[45] sn. (1974). A Tokaj-Hegyaljai Borkombinát, Észak-Magyarország 30(100), 3. (1974. május 1.).